

Ömer Seyfettin'in Türk Yurdu Dergisindeki Yazıları Üzerine Bir Değerlendirme

Kahraman BOSTANCI*

ÖZET

Ömer Seyfettin, (1884-1920) kısa süren bir biyolojik hayattan sonra, çoğunluğu makale ve fıkra olmak üzere; hikâye, mektup, **şiiir**, mensûr **şiiir**, tenkit, günlük ve hâtıra, çeviri gibi birçok farklı edebî türde eserler vermiş velût (üretken; prolific) bir sanatkârdır.

Ömer Seyfettin'in kaleme aldığı eserlerin büyük bir kısmı yayımlandıkları mecmua ve gazetelerin sayfalarında kalmıştır. Ölümünden sonraki yıllarda bir kısım yazıları artan bir ilgi ile başka mecmua ve gazetelerde okuyucuların dikkatine sunulmuştur. Onun külliyyâtının derlenip toparlanması için günümüze kadar hummalı gayretler sarf edilmiştir.

Bu makalede, Ömer Seyfettin'in süreli yayınlardaki yazı faaliyetleri kısaca gözden geçirildikten sonra, özelde sadece Türk Yurdu'nda, sağlığında iken yayımlanan yazıları, merkeze alınıp değerlendirilecektir. Onun Türk Yurdu'nda yayımlanan yazıları ölümünden sonrakiler de dâhil edilerek iki tablo eşliğinde dikkate sunulacaktır. Bu yazılardan sadece yazarın sağlığında Türk Yurdu'nda yayımlanmış olan eserleri değerlendirilecektir.

Ömer Seyfettin'in Türk Yurdu'nda “Gülen Ay”, “Yüksek Aydınlıklar” ve “Mehmed Emîn” başlıklı üç **şiiir**i yayımlanmıştır. Bu **şiiir**ler, bu makalede şekil ve muhteva açısından değerlendirilecektir. Bunun yanı sıra, yazarın Türk Yurdu'nda yayımlanan “Piç”, “Hürriyet Bayrakları” ve “Mehdi” başlıklı hikâyeleri ise muhteva açısından ele alınacaktır. Son olarak da Ömer Seyfettin'in “‘Kaluvala' Nedir?” başlıklı makale metni ve çevirileri üzerinde durulacaktır.

Ömer Seyfettin'in ferdi duyarlılıkları içeren **şiiir**leriyle birlikte, yazmış olduğu hikâyelerde, Balkan savaşlarının yaşandığı en karamsar günlerin hâtıralarının acı izleri müşâhede edilmektedir. Onun bilhassa

* Prof. Dr. Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, YTE Anabilim Dalı, Altıeylül, Balıkesir/Türkiye. E-posta: bostanci@balikesir.edu.tr ORCID: 0000-0002-1552-0610 DOI: 10.32704/9789751751683.2024.0433

“Piç” hikâyesinin başında Avrupalıların yayılmacı, sömürücü zihniyetine karşı dirençli bir muhalefet geliştirdiği görülmektedir.

Son yıllarda akademik çevrelerde yoğunlaşan Ömer Seyfettin külliyâtı üzerine yapılan çalışmalardan zorunlu olarak yararlanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ömer Seyfettin, süreli yayınlar, Türk Yurdu, şiir, makale, hikâye.

An Evaluation of Ömer Seyfettin's Writings in *Türk Yurdu* Journal

ABSTRACT

Ömer Seyfettin (1884–1920), despite his brief lifetime, was a prolific and productive author who wrote in numerous literary genres—primarily essays and newspaper columns, but also short stories, letters, poems, prose poems, literary criticism, diaries, memoirs, and translations.

A considerable portion of his writings remained confined to the pages of the periodicals and newspapers in which they were originally published. In the years following his death, however, several of these works were republished in different journals and newspapers and thus reintroduced to readers with growing interest. Intensive and meticulous scholarly efforts have since been undertaken to compile and systematize the entirety of Ömer Seyfettin's corpus.

This article first provides a general overview of Seyfettin's literary activity within periodical publications and then focuses specifically on the writings he published in *Türk Yurdu* during his lifetime. Moreover, all of the author's writings that appeared in *Türk Yurdu*—including those published posthumously—are presented in two accompanying tables. The analytical section, however, is limited to the works published while the author was alive.

Among Ömer Seyfettin's literary contributions to *Türk Yurdu* journal are three poems titled “Gülen Ay” (The Smiling Moon), “Yüksek Aydınlıklar” (High Lights), and “Mehmed Emin.” These poems will be examined in this study in terms of form and content. In addition, the author's short stories published in the same journal — namely “Piç” (The Bastard), “Hürriyet Bayrakları” (Flags of Liberty), and “Mehdi” (The Mahdi) — will be analyzed with a focus on their thematic and contextual aspects. Finally, particular attention will be given to Seyfettin's essay and translation titled “Kalevela Fin Destanı Nedir?” (What is the Kalevala: The Finnish Epic?), which will be discussed in detail.

Together with his poems that reflect personal sensibilities, Ömer Seyfettin's stories clearly bear the painful traces of the Balkan Wars, written during some of the darkest and most pessimistic days of that era. Especially in the opening part of the story “Piç,” one can observe

the author's firm stance of resistance and opposition against the expansionist and exploitative mentality of Europeans.

The study also draws upon recent scholarly research that has increasingly concentrated on the comprehensive examination of Ömer Seyfettin's body of work.

Keywords: Ömer Seyfettin, Periodicals, *Türk Yurdu*, Poetry, Essay, Short Story

1. Süreli Yayınlarda Ömer Seyfettin

Ömer Seyfettin, birçok sanatçımızın edebî hayat çizgisinde karşılaştığımız gibi, edebiyat dünyasına şiirle katılır. Onun ilk şiiri F. Nezihî takma ad ve “Terâne-i Giryân” başlığıyla *Mecmua-ı Edebiye* mecmuasında yayımlanır²

Ömer Seyfettin; şahsî, siyâsî, fikrî, iktisâdî ve diğer bazı sebepler yüzünden birçok farklı takma ad (müstear isim) ve rümûz kullanmıştır. Tam teşekküllü bir Ömer Seyfettin külliyyâtı ortaya konulma çabalarında bu güçlük kendisini bariz olarak hissettirmiştir. Onun kullandığı takma adlar ve rümûzlar doğal olarak başka sanatçılarınkiyle karıştırılmıştır. Bu hususta Nâzım Hikmet Polat'ın dikkat çekici şu tespit ve uyarısı manidârdır:

“İlk defa Fevziye Abdullah Tansel'in şüphe ile dikkat çektiği (Tansel 1984: 26-27) takma Enver Perviz, M. Enver Perviz ve M. Enver imzaları takma adları arasında sayılarak bazı metinler yayımlanmışsa (Uyguner 1992-15: 10; Argunşah 1999: 10; Polat 2012: 175-197) da daha sonra bu imzaların ona ait olmadığı anlaşılmıştır. (Polat 2024: 38)

Ömer Seyfettin'in kullandığı, ‘Ayın Sin’ (Ö.S) rumuzu başka adların baş harfleriyle aynı olabilir. Bu rumuzla olan yazılara (*Cesaret-i Medeniye*, *Musavvar İslâm Salon Mecmuası*, 2, 23 Nisân 1914, s. 5-6 gibi) ihtiyatla, bilimsel şüpheyle yaklaşmak gerekir. Bu rumuzun Abdulgani Seniyy [Yurtman] tarafından da kullanıldığını düşünüyoruz. Bu konuda belirleyici olan ilk ölçü-şüphesiz-dilin kullanımıdır.” (Polat 2024: 38)

Ömer Seyfettin'in yazmış olduğu bütün yazılarında kullandığı takma ad ve rumuzlar, Polat'ın hazırladığı ve yakın bir zamanda yayımlanan kitabında, alfabetik sırayla şöyle takdim edilmiştir:

“Ayas, Ayın (ع), Ayın Ha (ح, ع), Ayın Kef (ك, ع) Ayın Sin (س, ع) Camsap, C., C. Nazmi, Ç. Kemâl, Feridun, F. Nezihî. Ömer Tarhan, Ö (ع). Seyfettin, Perviz, Süheyl Feridun, Şit, Tarhan, Tekin,?,??

Bunlara ilave olarak elinizdeki kitabın bu (4.) baskısına *Musavver Terakki* dergisinden alınan beş metnin altındaki “Hüsnü Feridun” imzası da ekleniyor.” (Polat 2024: 37)

Ömer Seyfettin'in bizzat kendi adı veya takma ad ve rumuzlarıyla görüldüğü süreli yayınlar (dergi ve gazeteler) ise şunlardır:

“*Mecmua-ı Edebiye*, *Musavver Terakkî*, *Musavver Fen ve Edep*, *Sabah*, *Malumat*, *İrtika*, *Haftalık İzmir* (Serbest İzmir, Üsbuî İzmir), *11 Temmuz*, *Bahçe*, *Çocuk Bahçesi*, *Silah*, *Âşîyan*, *Eşref* (Musavver Eşref), *Teşvik*, *Piyano*

² F. Nezihî, “Terâne-i Giryân”, *Mecmua-ı Edebiye*, s. 9, 7 Kanûn-ı Evvel 1316/20 Aralık 1900, s. 65. (Ömer Seyfettin'in bütün metinlerinin kronolojisi için bkz. Nâzım Hikmet Polat, Ömer Seyfettin Bütün Nesirleri, TDK Yayınları, Ankara 2024)

(*Düşünüyorum*). *Felsefe Mecmuası, Yaprak, Tenkit, Musavver Hâle, Musavver Eşref, Kadın (Selanik). Hüsün ve Şiir, Genç Kalemler, Rumeli, Hıyaban, Dicle, Serbest Fikir, Yirminci Asırda Zekâ (Zekâ), Felsefe, Tanin, Nevsâl-i Millî, Türk Yurdu. Çocuk Dünyası, Talebe Defteri, Mektep Duyguları, Safâhat-ı Şiir ve Fikir. Donanma, Halka Doğru, Türk Sözü, Yeni Mecmua, Millî Mecmua, İfham (İfham'ın Edebî İlavesi), Büyük Mecmua, Birinci Kitap (İkinci Kitap, Üçüncü Kitap), Kırım. Türk Kadını, Millî Talim ve Terbiye Mecmuası, Tercüman- Hakikat, Turan, Vakıt, İleri, Âti, Zaman. Şair. Türk Dünyası, Muallim. Yeni Dünya, Akşam, Büyük Mecmua, Diken, İnci.*

Vefatından sonra metinlerinin yayımlandığı yerler: *Vakit, Resimli Ay, Hayat, Çınaraltı, Hayat Tarih ve Yeditepe*”, (Polat 2024: 36-37)

2. Türk Yurdu Dergisinde Ömer Seyfettin

Ömer Seyfettin'in çeşitli türdeki yazıları ve şiir metinlerinden bazıları, gerek sağlığında ve gerekse vefâtından sonra, *Türk Yurdu* dergisinin sayfalarında da yer almıştır. Onun Türk Yurdu'nda yer alan yazılarıyla birlikte Türk Yurdu Kitaphanesi Yayınları arasındaki broşür/kitaplarını kronolojik bir tablo eşliğinde şöyle takdim edebiliriz:

Ömer Seyfettin'in Yaşadığı Dönemde Türk Yurdu'nda Yayımlanan Yazıları

Sıra	İlk Yayımlı	İmza	Metin Adı	Yayın Organı	Sayı	Rumi-Miladi Y a y ı m Tarihleri	Sayfa	Tür
1	11.07.1912	Ömer Seyfeddîn	Gülen Ay	Türk Yurdu	17	2 8 H z . 1328/11 Tm. 1912	513	Ş
2	31.08.1913	Ömer Seyfeddîn	Piç	Türk Yurdu	C.4, 10	Ağ. 1913	741- 753	H
3	25.12.1913	Ömer Seyfeddîn	Hürriyet Bayrakları	Türk Yurdu	C. 5, 7 (55)	12 KE 1329 / 25 Ar. 1913	1078- 1088	H
4	.02.01(?)	Ömer Seyfeddîn	İhtiyarlıkta mı? Gençlikte mi?	Türk Yurdu		Şubat 1914		H
5	1914.02.01(?)	Ömer Seyfeddîn	[Turgut, Korkut ve Anneleri]	İhtiyarlıkta mı? Gençlikte mi?		Şubat 1914	22-23	Ş
6	03.02.1914	Tarhan	Yüksek Aydınlıklar	Türk Yurdu	Yıl 3, C. 5, 10 (58)	21 KS 1329/3 Şt. 1914	1142- 1143	Ş
7	03.03.1914	Ömer Seyfeddîn	Mehdi	Türk Yurdu	C. 5, 12 (60)	20 Şt. 1329 / 3 Mart 1914	1201- 1208	H
8	1914 İlk yar	Ömer Tarhan	Ticaret ve Nasip	Türk Yurdu Ktp. Yayınları		[1330/1914]	30 s.	M
9	1914 İlk yar	Ömer Tarhan	Doğuran Ev,	Ticaret ve Nasip Türk Yurdu Ktp.		[1330/1914]	17-23	H
10	06.08.1914	Ömer Seyfeddîn	Mehmed Emîn	Türk Yurdu	C. 6, 11	24 Tm. 1330 /6 Ağ. 1914	2367- 2368	Ş
11	20.12.1914	Ömer Seyfeddîn	Yarınki Turan Devleti	Türk Yurdu Ktp. Yayınları		1330/1914	20s.	M
12	01.01.1918	Ömer Seyfeddîn	“Kaluvala” Nedir?	Türk Yurdu	151	1 K S . 1334/1918	1-5	M
13	16.01.1918	Ömer Seyfeddîn	Kaluvala (Elias Lönnrot	Türk Yurdu	2 (152)	1 6 K S . 1334/1918	35-41	Ç
14	16.02.1918	Ömer Seyfeddîn	Kaluvala (Elias Lönnrot	Türk Yurdu	3 (153)	1 6 Ş T . 1334/1918	67-71	Ç
15	01.03.1918	Ömer Seyfeddîn	Kaluvala (Elias Lönnrot	Türk Yurdu	4 (154)	1 M T . 1334/1918	101- 107	Ç
16	16.03.1918	Ömer Seyfeddîn	Kaluvala (Elias Lönnrot	Türk Yurdu	5 (155)	1 6 M T . 1334/1918	133- 138	Ç
17	01.04.1918	Ömer Seyfeddîn	Kaluvala (Elias Lönnrot	Türk Yurdu	6 (156)	1 Nisan 1318	167- 169	Ç
18	15.05.1918	Ömer Seyfeddîn	Kaluvala (Elias Lönnrot	Türk Yurdu	7 (157)	15 Mayıs 1334/1918	203- 205	Ç
19	15.06.1918	Ömer Seyfeddîn	Kaluvala (Elias Lönnrot	Türk Yurdu	8 (158)	15 HZ. 1334/ 15 HZ. 1918	248- 252	Ç

Polat (2024)

Ömer Seyfettin'in Vefâtından Sonra Türk Yurdu'nda Yayımlanan Yazıları

<u>Sıra</u>	<u>İmza</u>	<u>Metin Adı</u>	<u>Yayın Organı</u>	<u>Sayı</u>	<u>Tarihi</u>	<u>Sayfa</u>
1	Ömer Seyfettin	Zafer Yolcusu	Türk Yurdu	C. 3, 16	Şubat 1926	433
2	Ömer Seyfettin	Türklerin Milli Bayramı	Türk Yurdu	C. 10, 34 (380)	Haziran 1990	26-28
3	Ömer Seyfettin	Bir Çocuk Nasıl Türk Milliyetperveri Olur?	Türk Yurdu	C. 15, 92 (438)	Nisan 1995	52
4	Ömer Seyfettin	Ahiretten Bir Mektub: Ben Türküm Cancağızım	Türk Yurdu	C. 16, 108 (454)	Ağustos 1996	18
5	Ömer Seyfettin	Herkesin Nasibi	Türk Yurdu	C. 20, 158 (519)	Ekim 2000	4-10

(Tuncer 2002: 1-541)

2.1. Ömer Seyfettin'in Türk Yurdu'ndaki Şiirleri

Ömer Seyfettin'in hayatta iken üç şiiri *Türk Yurdu*'nda; bir şiiri de Türk Yurdu Kitaphanesi yayınları arasında yer alan *Turan Masalları: İhtiyarlıkta mı? Gençlikte mi?* başlıklı kitapçıkta yayımlanır.

Ömer Seyfettin'in *Türk Yurdu*'nda yayımlanan ilk şiiri, tabiat temalı, yoğun kişileştirmeler içeren “Gülen Ay” başlıklı şiiridir.³

Bu şiirin başlığından başlayan kişileştirme ameliyesi diğer dizelere de sirâyet eder:

(...)

Sanki burda yaprakları yolmuştu

Hasta güzün sarı eli pek erken!

Her tarafta soğuk, hissiz kederler...

Bir bahara mezar idi bu yerler...

Gece artık uyanmağa başlarken

Karanlığı bir görünmez nur boğdu:

Ölmüş dallar gümüşlendi, yüksekten

Tatlı tatlı gülen beyaz ay doğdu...

(Polat 2014: 14)

³ Ömer Seyfeddin, “Gülen Ay” *Türk Yurdu*, Yıl: 1, Sayı: 17, 28 Haziran 1328 [11 Temmuz 1912], s. 513

“Gülen Ay”da Ömer Seyfettin'in diğer şiirlerinde de sık karşılaştığımız anjambement tekniğinin kullanıldığını görürüz.

Bu şiir, Ömer Seyfettin'in şiirlerinde en yaygın kullandığı Sone nazım şekli formunda $4+4+3 = 11$ 'li hece ölçüsündedir.

Ömer Seyfettin'in *Türk Yurdu*'nda Tarhan takma adıyla yayımlanan ikinci şiiri “Yüksek Aydınlıklar” başlığını taşır.⁴ Bu şiir, terzarima nazım şekli ve hecenin $4 + 4 + 4 + 3 = 15$ 'li yapısı ile dikkati çeker. Şiirin bütününde atlama mısra (anjanbement) tekniğinin de kullanıldığı görülür.

“Yüksek Aydınlıklar” şiirinin muhteva kurgusunda manzûm hikâye çeşnisi de vardır. Şair, sevgili ve tabiat unsurları arasında bir söyleşi havası sezilir:

Duymuyorsun, ey sevgilim! Deniz, tufan, dağ ve kar
Yığınları arasından geceleri yırtarak
Doğan güneş yaratıyor asırlardan bir bahâr.

Görmüyorsun bu sabahı, duymuyorsun bu uzak
Şenlikleri, naraları, bana gelen sesleri.
Viraneler çiçeklenmiş, kalmamış buz, çöl, kurak.

Benim gözüm orda, işte o güneşte: “ileri...”
Diye esen rüzgâr da mı dokunmuyor zülfüne?
Görmüyorsun, bu aydınlık dolduruyor her yeri.

(Polat 2014: 151)

“Yüksek Aydınlıklar” şiirinin yayımlandığı 1914 yılında Türk târihinin en acıklı ve karamsar günlerinin yaşandığı malûmdur. Bu şiir, her ne kadar ferdî nitelikte görünse de Ömer Seyfettin'in geleceğe yönelik müsbet ümitlerini de ifşâ eder:

Bulunduğun bataklıkta hastalıklı sıcak yaz
Söndürecek gözlerinin nurunu, bak benimle,
Bak yukarı, aşağılarda hiçbir güneş parlamaz.

Bak yukarı, bak yükseğe, yükseklerle ve dinle...
İşittiğin seda büyük Türklüğümün sesidir.
İşte sana gösterdiğim bir güneştir elimle.

⁴Tarhan, “Yüksek Aydınlıklar”, *Türk Yurdu*, Yıl.3, sayı:10/58, 21 Kânûn-ı Sâni 1329 [Şubat 1914] s. 1142, 1143.

Bu güneş ki vicdanlara hayat, ümit getirir.
 Bu güneştir büyük duygu, büyük emel mabedi.
 Bu güneşte taaffünler, karanlıklar hep erir;
 Benim ruhum bu güneşe doğru çıktı, eridi.

(Polat 1914: 151, 152)

Ömer Seyfettin'in *Türk Yurdu*'nda yayımlanan üçüncü şiiri "Mehmed Emîn" başlığını taşır.⁵ Bu şiiri, Mehmet Emîn Bey'in manzum poetikası olarak da nitelendirebiliriz. Bu şiirde hecenin dört ayrı kalıbı kullanılmıştır: 4 + 4 + 4 + 3 = 15'li, 4 + 4 + 3 = 11'li, 4 + 4 = 8'li ve 4 + 3 = 7'li kalıplardır. Nazım şekli olarak, Ömer Seyfettin'in "Derviş", "Yeni Gün" şiirlerinde görüleceği üzere, ne Doğu ve ne de Batı edebiyatlarında görülen bir nazım şeklidir. Şairin bizzat uyguladığı bir nazım şeklidir. (Polat 1914: 42, 43)

Nâzım Hikmet Polat, söz konusu şiirin kafiye, şekli özellikleri hususunda şöyle bir değerlendirme yapar:

"Özellikle 'Mehmet Emin' başlıklı manzumedeki kafiye, şiire yeni başlayanlara mahsus bir sıradanlık içindedir: 'Yoktu/oktu/çoktu', 'yazdın/kazdın', 'diline/iline'... gibi. Aslında bu manzume sadece kafiyeyle değil, diğer şekil özellikleriyle de âdeta Mehmet Emin Yurdakul'u ve onun şiirini hatırlatmak için yazılmış gibidir. Metnin bazı kısımlarının, geleneksel edebiyatta bulunmayan 15'li hece vezniyle ve bazı mısraların duraksız olması, bazı mısra ve birimlerin yine hece ile fakat 4 + 4 = 8 veya 4 + 4 + 3 = 11'li gibi farklı kalıplarla yazılması da Mehmet Emin Yurdakul'un nazım tekniğini hatırlatıcı özelliklerindendir. Özetle bu manzume, Mehmet Emin'in belli bir şiirine değil ama şairliğine nazire anlayışı içinde yazılmıştır." (Polat 1914: 57)

Ömer Seyfettin'in bu manzumeden kısa bir süre sonra yazdığı Mehmet Emin'in "Ey Türk Uyan!" adlı eseri hakkındaki "Büyük Bir Şiir" başlıklı makalesi de dikkat çekicidir.⁶

Ömer Seyfettin'in söz konusu bu makalesi ve "Mehmet Emîn" başlıklı şiiri karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde muhteva açısından şu sonuçların çıktığını görürüz:

- 1- Konuşulan dili yazı dili olarak kabullenmesi,
- 2- Aruzu kullanmaması,

⁵ Ömer Seyfeddin, "Mehmed Emîn" *Türk Yurdu*, C. VI, Sayı: 11, 24 Temmuz 1330 [6 Ağustos 1914], s. 2367 – 2368.

⁶ Ömer Seyfeddin, "Büyük Bir Şiir", *Tanin*, Sayı: 2097, 11 Teşrin-i- Evvel 1330/24 Ekim 1914. s. 3.

3- Kelime oyunlarına sapmaması

4- Muhteva bakımından milletin sesi olabilmesi. (Polat 1914: 63)

Söz konusu şiirde, Mehmet Emîn'in Türkçe duyarlılığı, şu dizelerle ifâde edilir:

Türk güneşi batıyorken
Nurlar saçtın kaleminden,
İlk önce sen Türkçe yazdın,
Gafletlere mezar kazdın.

Kıymet verdin Türk diline
Can getirdin Türk iline.
Sen dirilttin bu milleti,
Sen olmasan bitmiş idi... (Polat 1914: 165)

2.2. Ömer Seyfettin'in Türk Yurdu'ndaki Hikâyeleri

Ömer Seyfettin'in Türk Yurdu dergisinde ilk yayımlanan hikâyesi, "Millî Hikâye" kategorisini içeren üst başlık altında "Piç" adıyla yayımlanır.⁷

İnci Enginün, Ömer Seyfettin ile ilgili kaleme aldığı iki ayrı başlıktaki makalesinde Piç hikâyesini de değerlendirir. Enginün, "Ömer Seyfettin ve Çocuklar" başlıklı makalesinde "Piç" hikâyesinin genel bir özet ve değerlendirmesini şöyle ifâde eder:

Piç'te bir Fransız doktoruyla bir Çerkez annenin gayrimeşru münasebetinden doğan Nihat, çocukluğunda hep frenkliğe özenir ve okulda Frenk Nihat diye tanınır. Bu çocuk yetiştikten sonra annesi son nefesinde ona gerçeği açar ve Nihat da Fransız babasını bulur, adını ve dinini değiştirir. Hikâyede çocukluğundan pek az bahsedilmiştir. Zira yazarın esas gayesi Türklüğünü unutanların benliklerini yapan yabancı unsurları göstermektir (Enginün 2022: 319, 320).

Enginün, "Ömer Seyfettin'in Hikâyeleri" başlıklı makalesinde ise, "Piç" ile Ömer Seyfettin'in diğer hikâyelerinden "Primo Türk Çocuğu," "Nakarat" ve "Bir Kayışın Tesiri"ni karşılaştırmalı olarak değerlendirir:

(...) Yıkılış halindeki Osmanlı Devleti'nin mozaik yapısında Türklük için yegâne kurtuluş yolu Türklük şuurunun uyanması, kendi millî varlığına sahip çıkmasıdır. "Primo Türk Çocuğu", "Nakarat" gibi hikâyelerinde bu uyanış

⁷ Ömer Seyfeddin, "Piç", *Türk Yurdu*, C. 4, Sayı: 10, 8 Ağustos 1329/21 Ağustos 1913, s. 741-753.

anlatıldığı gibi, Türklüğe yabancılaşıp, damarlarında Türk'ten başka kan bulunduğuna inanıp Türklükten uzaklaşanlar da 'Piç', 'Bir Kayışın Tesiri' gibi hikâyelerinde dile gelir. Yazar önceki iki hikâyesinden farklı olarak bunlarda mizahî tonu ağır tutar, birinde annenin ahlaki zaafı, diğesinde ise bir eşya bu kopuşun sebepleridir. Bunlar görünüşte kalan zayıf insan örnekleridir. Bu şahısları Türklükten koparan uyarıcılar, gülünç sebeplerdir. Yazarın durumu gülünç göstermesi, elbette ki Türklüğünü inkâr edenlere karşı duyduğu nefreti mizahla örtmesine bağlıdır. Ayrıca çeşitli kavimlerin kendi millî varlıklarına sahip çıkmalarını tabîi bulur. Ömer Seyfettin'i kızdıran, Türklerin bu vakıyı kavramayarak kendi millî varlıklarını inkâr-la, suni bir insanlık davasını (devrinde bu Osmanlılıktır) savunmalarındır. (Enginün 2022: 337).

İnci Enginün'ün "Piç" hikâyesi üzerine yaptığı yukarıdaki çok yerinde olan tespit ve değerlendirmelerinin yanı sıra "Piç" hikâyesinde Ömer Seyfettin'in şiddetli bir anti-emperyalist tavrıyla karşılaşırız. Bu hikâyeyi fikrî açıdan, Tanzimat döneminde yayımlanan sâdece iki metin üzerinden karşılaştırırsak, hazin sonuçlara ulaşabiliriz.

Tanzimat dönemi şair ve yazarlarından Namık Kemâl'in "Terakki"⁸ başlıklı makalesi, İngiltere'nin hukukî, siyâsî, iktisadî, medenî bünyesini derin bir hayranlıkla ortaya koyan bir metindir. Avrupalıların, başta İngiltere olmak üzere, emperyalist yaklaşımlarına ilişkin en cılız nitelikte olsa bile, bir eleştirisi yoktur. Liberal ekonomi sistemini Namık Kemâl de benimsemiştir.

II. Abdulhamid döneminin Hazîne-i Hâssa nâzırı ve sultanın güvenini her dâim kazanmış bulunan Sakızlı Ohannes Paşa, Adam Smith'in *Causes of the Wealth of Nations* (Ulusların Zenginliğinin Nedenleri) adlı kitabından mülhem iktisatla ilgili bir kitap hazırlar. Bu kitap Mebâdi-i İlm-i Servet-i Milel⁹ başlığıyla yayımlanan ilk iktisat kitaplarımızın arasında yer alır. Sakızlı Ohannes Paşa'nın bu kitapta ısrarla ileri sürdüğü ekonomik model, liberal ekonomik modeldir. Bu model, Osmanlı iktisadî ve siyâsî bünyesine yerleştirilmek istenilen dinamit niteliğindedir. Emperyalizmin doğal, fikrî araçlarındandır.

Ömer Seyfettin'in "Piç" hikâyesinin uzun olan ilk paragrafında Avrupalıların Mısır üzerindeki yayılmacı, sömürücü yaklaşımı ve buna duyulan öfke ve nefret şöyle ifade edilir:

⁸ Namık Kemâl, "Terakki" *İbret* gzt. Nu: 45, Teşrîn-i Sâni 1289 (1872)

⁹ Sakızlı Ohannes Paşa, *Mebâdi-i İlm-i Servet-i Milel*, A.K. Tozlıyan Matb. İstanbul 1885. (Lâtin harfleriyle ilk baskısı *Osmanlıda Modern İktisadın İzinde 1: Mebâdi-i İlm-i Servet-i Milel* (hzl: F. Dıñoğlu, H. Genç, M. E. Özgür) Dergâh Yay. İst. 2015.

Ah Mısır!.. Bazı Türkler oraya eğlenmeye, hava tebdiline giderler! Bilmem o hayata, o manzaraya nasıl tahammül ederler? Ciğerlerine milyonlarca verem mikrobu saldırmış meyus ve hâlsiz yatan bir hastanın başucunda hiç eğlenilir, hiçbir yaralının akmış ve daha kurumamış kan selleri üzerinde badeler içilir, keyifler çatılır, naralar atılır mı? Ben, ben mümkün değil bir hafta oturamam. Geniş ve otomobil dolu caddeler, heykelli meydanlar, içine girilmez bir kuvvet ve bir para kalesi gibi yükselen büyük bankalar, büyük tiyatrolar, peri saraylarını andıran süslü ve billurlu gazinolar... Hep, hep bu yabancı müesseseler bende ağır bir kâbus husule getirir. Gözle görülen her şeyin yabancı olduğunu, yabancılara ait bulunduğunu düşünmek sinirlerime dokunur. Sokakları dolduran sayılmaz şapkaların zalim ve kurnaz, gaddar ve namussuz gölgelerinde sararmış solmuş gibi boyunları eğri, zayıf, mahzun mahzun dolaşan sarıklı yerlilere, bu zavallı Arap kardeşlerime kalbimde derin bir sızı duymadan bakamam. Necip Araplık, yükselmek isteyen Türklüğün o kuvvetli ve mukaddes kanadı, orada, kendi vatanında esirden başka bir şey değildir. Türklerin çekilmesiyle beraber hain ve zehirli bir çekirge bulutu gibi oraya üşüşen Avrupalılar, bu zavallı İslam memleketinin bütün hayat damarlarını ellerine geçirmişler, doymak bilmez kudurmuş bir açlıkla, azgın bir hırsla din kardeşlerimizin kanlarını emip dururlar... Bütün servet, bütün kuvvet, bütün saadet onlarındır... Ben Mısır'da çok sıkılır, kendimi âdeta bir zindanda sanırım. Bu manevi zindandaki mahpus kardeşlerimin arasında serbest serbest gezmek hoşuma gitmez. Daima otele kapanırım. Hakiki bir zindan hayatı geçirir, yıllardan beri düşmanların eline düşmüş olan bu kıymetli vatanın sönmez matemlerini tutar, elemeler içinde kıvranmaktan acı bir haz duyarım (Argunşah 2020: 300, 301).

Ömer Seyfettin'in "Hürriyet Bayrakları" başlıklı hikâyesi Balkan Savaşlarının sonunda Türk Yurdu'nda yayımlanır.¹⁰

Söz konusu hikâye, Ömer Seyfettin'in "İrtica Haberi", "Tuhaf Bir Zulüm", "Nakarat", "Bomba", "Beyaz Lâle" gibi Balkan Savaşları gözlemlerinin ürünü olarak kaleme alınır. Tahir Alangu, bu tarz hikâyelerinde Ömer Seyfettin'in hem kişisel tepkilerini ifade ettiğini hem de hikâyeyi uyarıcı, etkileyici, yön verici yeni bir amaçla kullandığını belirtir (Alangu 2020: 116).

"Hürriyet Bayrakları", Ömer Seyfettin'in esâret günlerinden doğan "Piç", "Mehdi" hikâyelerinde olduğu gibi *Türk Yurdu*'nda yayımlanan ikinci hikâ-

¹⁰ Ömer Seyfeddin, "Hürriyet Bayrakları", *Türk Yurdu*, C., 5, Sayı: 7 (55) 12 Kanûn-ı Evvel 1329/ 25 Aralık 1913, s. 1078-1088.

yesidir. Dördüncü hikâyesi Zekâ dergisinde çıkan “Koleksiyon” adındaki bir magazin dergisidir (Alangu 2020: 233).

“Hürriyet Bayrakları” hikâyesi, Ömer Seyfettin’in II. Meşrutiyet’ten sonra canlandırılmak istenilen Osmanlılık siyasetinin milliyetçilik karşısında ber-devâm olamayacağını gösteren bir hikâyesidir.

İnci Enginün’ün tespit ve değerlendirmesiyle söz konusu hikâyenin şahıs kadrosu, konusu ve son cümlesi şöyledir:

(...) Meşrutiyet’in ilan edildiği 10 Temmuz’un ‘Osmanlı milletinin’ bayramı olduğunu savunan genç mülazımla anlatıcı yazarın bu konuda yolda tartışmalarından sonra uzaktaki köyde asılı kırmızı bayrakları görürler. Mülazım onları bayramı ‘alkışlayan’ bayraklar sayar. Halbuki köye girdiklerinde bütün bu yorumları boşa çıkaran düşman davranışlı Bulgar köylüleri ve ‘güneşe asılmış kırmızı biber dizileri’ ile karşılaşır. Dönüşte yazar tekrar arkasına bakar: ‘Hakikaten, zehir kadar acı olan bu kırmızı biber dizileri uzaktan pek cazibeli ve al hürriyet bayrakları gibi parlıyor, insana ne olursa olsun bir şeyi alkışlamak, ‘Yaşasın’ Yaşasın!’ diye haykırmak arzuları veriyordu’ satırlarıyla biten hikâye 1910 yılında yazılmışsa da Balkan Savaşı’ndan sonra Türk Yurdu’nda yayımlanmıştır (Enginün 2022: 352).

Ömer Seyfettin’in sağlığında *Türk Yurdu*’nda yayımlanan son hikâyesi “Mehdî” başlığını taşır.¹¹

“Mehdî” hikâyesi, Ömer Seyfettin’in “Bomba”, “Beyaz Lâle”, “Tuhaf Bir Zulüm” hikâyelerinde de karşılaştığımız gizli ya da açıktan Bulgarların Müslüman Türklere karşı gösterdiği zulmü anlatır.

“Bu hikâyeler kendi başlarına çok tesirli ve güzel oldukları için günümüzde de ilgiyle okunmaktadırlar. Ancak onların yazıldıkları ve bilhassa yayımlandıkları tarih göz önünde tutulursa, bu hikâyelerin milletin kaderiyle nasıl bütünleşmiş oldukları anlaşılır” (Enginün 2022: 337).

“Mehdî” hikâyesinde Ömer Seyfettin, Balkan Savaşlarının karamsar havasında, bir kurtarıcı arayış ve beklentisinin ümidini dile getirmiştir.

İnci Enginün, söz konusu hikâyenin özetini şu satırlarla ortaya koyar:

Bir tren kompartmanında sadece Türkler vardır. Aralarında konuşurlar, aralarında dinsiz de vardır bir mehdî bekleyen de. Aydınlık kafalı bir hoca bir ayete dayanarak ‘bütün kavimlerin kendilerine mahsus

¹¹ Ömer Seyfeddin, “Mehdî”, *Türk Yurdu*, c. 5, Sayı: 12 (60), 20 Şubat 1329/3 Mart 1914, s. 1201-1208.

hâdileri vardır' der ve şöyle devam eder: 'Biz Türkler, kurtarıcılarımızın elindeki mukaddes ve hidayet şulelerinin aydınlattığı millî bir mefkûreye doğru yürüyerek, altında inlediğimiz zincirleri kırarak, diğer Türk olmayan İslâm kardeşlerimizin bile imdadına yetişeceğiz' (...) Bu hayaldir ki kompartımana felaketleri hatırlatan bir Rum'un girmesinden sonra hepsine birden onun saygısızlıklarına dayanma gücü verir: 'Hepimiz, mukaddes kitabın her kavme vaat ettiği hâdileri düşünüyorduk. Yolcu mösyö Türklüğe ağza alınmaz küfürlerle kafiyeleşmiş Rumca şarkılar da bağırmağa başlamıştı. Biz susuyorduk.' (Enginün 2022: 309, 310).

2.3. Ömer Seyfettin'in Türk Yurdu'ndaki Makale ve Çevirileri

Ömer Seyfettin'in *Türk Yurdu*'nda yayımlanan "Kakuvala' Nedir?" başlıklı bir makalesi ve söz konusu destanın bazı bölümlerinin çevirileri bulunmaktadır.¹²

Ömer Seyfettin, Millî Edebiyat anlayışı çerçevesinde Ziya Gökalp, M. Fuat Köprülü gibi Türk ve Batı edebiyatlarındaki folklorik verimler ve bunlar üzerinde yapılan araştırmalara ilgi duyan bir yazardır. Onun hikâye ve şiirlerinde Türk Halk edebiyatının doğrudan ya da bazı motiflerinin belirli bir tesiri ve izi görülmektedir.

M. Fuat Köprülü, "Epoqe Meselesi" başlıklı makalesinde Ömer Seyfettin'in de benimsediği Millî Edebiyat hareketini ve anlayışını şöyle hülâsa eder:

(...) Millî Edebiyat hareketinin mahiyeti ve gayesi hakkındaki fikrimizi daha vâzih olarak anlatabiliriz. Biz bu hareketin 'Türk Romantizmine doğru' cereyan şeklinde olmasını ve bunun için maziye, halka, folklor, halk vezin ve lisanına, halk zevkine, bir kelime ile millî epopeye gidilmesini terviç ediyorduk (Filizok 1984: 118).

Batıda bilhassa Almanya'da Alman romantizminin rüzgârıyla Herder ve Grimm Kardeşlerin folklor araştırmaları millî kimliklerin inşasında önemli bir rol oynarken, benzer bir hareketi Türkiye'de Millî Edebiyat mensubu şâir ve yazarlar hummalı bir gayretle uygulamaya çalışırlar. İşte onlardan birisi de Ömer Seyfettin'dir.

Ömer Seyfettin'in Batı edebiyatlarından, Antonie Albalat'dan yaptığı çevirilerle birlikte *İlyada* ve *Kaluvala* çevirileri bilhassa dikkat çekicidir. *Kaluvala* Türkçede ilk çeviri olması hasebiyle de önemlidir. Ömer Seyfettin'in *İlyada* ve *Kaluvala* çevirileri onun destanî ruha ne kadar önem verdiğinin de delilleridir (Göçgün 1991: 389).

¹² Söz konusu makale ve çevirilerin *Türk Yurdu*'ndaki neşirlerinin listesi tabloda sunulmuştur.

Halk edebiyatı araştırmacıları, Ömer Seyfettin'in destan sözünü âşık edebiyatında bir tür olan manzum destan yerine kullandığını; kahramanlık konulu geniş hacimli halk edebiyatı ürünlerini adlandırırken masal kelimesini kullandığını belirtirler (Duymaz 2009: 416).

Ömer Seyfettin'in aşağıdaki ifadeleri bu tespiti teyit edici niteliktedir:

Bizim de esatirî pek çok masallarımız vardır. Kutludağ, Ergenekon, Göç ve ilh... gibi. Bunlar işte bizim esatirimizdir. Hayalimiz bu masalları süsler ve edebiyata mevzu yaparsa bizim de yarın yüksek bir esatirimiz teşekkül edeceği tabiidir. Yunan esatirinden ilham almaya ihtiyacımız yoktur ve lüzumsuzdur. Başkalarının esatirine muhtaç olan, kendi esatiri iptidâî ve gayet eski bir mazisi olmayan milletlerdir (Hamişoğlu 2020: 234).

Ömer Seyfettin'in Ali Cânîp'e gönderdiği bir mektubunda (1913) "Türklerin yegâne milliyetperver mecmuası"¹³ olarak söz ettiği *Türk Yurdu*'nda yayımlanan "'Kaluvala' Nedir?'" başlıklı metin, Finlilerin söz konusu destanı üzerine en ayrıntılı bilgiler veren ilk Türkçe metinlerden birisi olarak dikkati çeker. Bu makale metninde özetle şu bilgiler kamuoyunun dikkatine sunulur:

Kalevala, Finova halkının en eski millî epopesidir. Fin milleti bu şerefli âbidesiyle daima mâziyi hatırlar.

1. Bu epopenin türkülleri sadece Finlandiya'da söylenmez. Norveç'in şimalinden Altay'ın zirvelerine kadar olan bölgelerde işitilir.
2. Kalevala türküllerini toplayanlar arasında bilhassa âlim Doktor Lönnrot¹⁴ dikkati çeker. 1828'den sonra, Finlandiya'nın her tarafını dolaşarak Finlilerin 'Runo' dedikleri millî türküllerini dinler ve bunları "Kanteletar" unvanıyla neşreder. Kendisine "Finlandiya Homer'i" denilir.
3. Arkanjel, Fin ırkına mensup olan bir halk olup Rus iradesinin altında Rusların dinini, âdetlerini kabul etmişlerdir. Onlar bu mukaddes türkülleri ticaret aracı yapmış para ile söylerler.
4. Cahil ve mutaassıp köylüler, millî türküllerini derleyenlere casus, şerir nazarıyla bakmıştır. Lönnrot ve Finlandiya Edebiyat Cemşiyeti tarafından gönderilen Mösyö Groundstroem bu ithamlarla karşılaşır.

¹³ Tacettin Şimşek, "Mektuplarındaki Ömer Seyfettin" *Sonsuzluğa Uzanan Ses: Ömer Seyfettin*, Haz. Hülya Argunşah, Abdullah Şengül, Murat Gür, Dergâh Yay. İst. 2020, s. 155

¹⁴ Elias Lönnrot (1802-1884): Fin doktoru, filolog ve şair. Helsinki Üniv. Fin Dili Kürsüsü Profesörlüğü yaptı. Finlandiya, Karelya, Kola Yarımadası ve Baltıklar'da gerçekleştirdiği araştırma gezilerinde halktan Finlandiya'nın ulusal destanı Kalevala'yı derledi ve yayımladı. (Argunşah 2021: 549)

5. Bu millî türküleri kadınlar erkeklerden çok bilirler. Lönnrot, Matho isminde bir dul kadınla karşılaşır. Bu kadın en muhteşem runoları aklında tutmuştur.
6. Runolar yalnız söylenmez, karşılıklı eller tutularak söylenir. Asıl büyük türküleri ihtiyarlar bilirler.
7. Kalevala'nın ilk basılışı 1835'tir. O vakit bu epope otuz iki türküden ibaret ve on iki bin beyit içerir. Kalevala'nın ilk basılışı mühim bir hâdise olur. Jacop Grimm, Kalevala'yı en mühim epopeler arasında gösterir. Kalevala'nın muhteşem parlaklığına, tiplerin çokluğuna, aynı zamanda pek derin, pek şedit olan tabiat hissine meftûn olur.
8. Kalevala derleme faaliyetleri 1831'de Helsingfors'ta teşkil olunan Akademi Cemiyeti tarafından yürütülür. Gidilmeyen kulübe ve köy bırakılmaz. Gastren, Laponya'yı dolaştıktan sonra Altay eteklerine, Fin ırkının beşiğine kadar gider. Bütün dokûmanlar Lönnrot'a verilir.
9. Lönnrot, eline geçirdiği vesikaları tanzim eder, destanın eksik kısımlarını tamamlar, tipleri bulur. Destanın ikinci basılışında (1849) elli türkü, yirmi iki bin sekiz yüz beyit... İlyada'dan yedi bin beyit fazla... elde edilir.
10. Kalevala 'Kaleva'nın oturduğu yer' demektir. Hanander ve birtakım müellifler bunu bir 'ism-i hâs' telakki eder. Bu evvel zamanın meşhur devlerinden biridir. Birçok evlâdı arasında Veynemoynen, İlmarinen, Lemminkeynen de vardır. Gastren'e göre Kalevala bir nevi kahramanlık mefkûresi ifade eden umumî bir tabirdir.
11. Kalevala 'kahramanlar vatanı' demektir. Pohyola bu vatanda hududu olan bir yer olacaktır. Eserin konusu bu iki memleket arasındaki muharebedir. Bu mücâdelede birtakım timsâlî tezahürler de vardır. Karanlığa karşı aydınlık; fenalığa karşı iyilik silahlanır.
12. Kalevala'da vakaların geçtiği zaman ve kıtanın kesinliği söz konusu değildir. Büyük epopeler zaman ve mevki kaydına ehemmiyet vermez.
13. Epopeler, kavimlerin daha ilk devrelerinde, fikirce, hisçe, itikatçe, harsça tam bir kül teşkil ettikleri devirlerde doğar. (Arğunşah 2021: 549, 550, 551, 557, 558)

Ömer Seyfettin, söz konusu makalesinin sonunda “bu nefis epopenin bedii kıymeti” ile ilgili tafsîlâtı tercümenin sonuna bıraktığını belirtmekle birlikte, Kalevala’nın ilk yedi runosunu tercüme eder, tercümeyi tamamladığı için de epopenin bedii kıymetinin değerlendirilmesi gerçekleşmez (Argunşah 2021: 558).

Sonuç

Edebiyatın birçok türünde eser veren Ömer Seyfettin, üretken bir yazardır. O, farklı sebeplerle birçok yazısında farklı takma adlar kullanmıştır. Ömer Seyfettin külliyâtını teşkîl eden yazıların büyük bir kısmı gazete ve dergi sayfalarında kalmıştır. Yazarın söz konusu yazıları gerek sağlığında ve gerekse ölümünden sonra farklı dergi ve gazetelerde de yayımlanmıştır. Bu durum, onun ne kadar sevilerek okunduğunun da göstergesidir.

Akademik ve sivil çevrelerce Ömer Seyfettin’in süreli yayınlardaki yazılarının derlenip kitaplaştırılmasında hep artan bir ilgi ve gayret gözlenmektedir. Ömer Seyfettin külliyâtına katkıda bulunan isimlerin bazılarını şöyle zikredebiliriz: Ali Canip Yöntem, Tahir Alangu, Fevziye Abdullah Tansel, İnci Enginün, Hülya Argunşah, N. Hikmet Polat, Sabri Koz... vd. Ömer Seyfettin’in “Türklerin yegâne milliyetperver mecmuası” olarak nitelendirdiği Türk Yurdu’nda üç şiir, üç hikâye ve bir makale ile Kalevala’dan yedi runot çevirisi yayımlanmıştır. Bunun yanı sıra Türk Yurdu Kitaphanesi’nde de çeşitli kitap ve broşür yayımına katkıda bulunmuştur. Ömer Seyfettin ve *Türk Yurdu* dergisinin maksat ve mesleği birdir. Türk-lüğe hizmet etmek, Türklere fayda dokundurmadır. Bu gâye, ebediyete kadar sürecektir.

Kaynaklar

- Alangu, Tahir (2020). *Ömer Seyfettin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, 3. Baskı, İstanbul: YKY
- Argunşah, Hülya (2020). *Ömer Seyfettin Hikâyeler*, Cilt: 1 İstanbul: Dergâh Yay.
- Argunşah, Hülya (2021). *Ömer Seyfettin Makaleler*, İstanbul: Dergâh Yay.
- Duymaz, Ali (2009). “Ömer Seyfettin’in Kaleme Aldığı Destanlar Üzerinde Bir Değerlendirme”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Balıkesir Üniversitesi Yay.
- Enginün, İnci (2022). *Edebiyatımızda Dört Ebedî Doruk*, İstanbul: Dergâh Yay.

- Filizok, Rıza (1984). “Ömer Seyfeddin’in Eserlerinde Halk Edebiyatı Tesirleri”, *Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfeddin*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yay.
- Göçgün, Önder (1991). “Ömer Seyfeddin’in Hikâyelerinde Destanî Ruh Unsurları”, *Türk Edebiyatı Araştırmaları I*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yay.
- Hamişoğlu, Serhat (2020). “Ömer Seyfettin’in ‘Köroğlu Kimdi’ Şiiri Üzerine”, *Sonsuza Uzanan Ses: Ömer Seyfettin*, Haz. Hülya Argunşah, Abdullah Şengül, Murat Gür, İstanbul: Dergâh Yay.
- Polat, Nâzım Hikmet (2014). *Şair Ömer Seyfettin*, Ankara: TDK Yay.
- Polat, Nâzım Hikmet (2024). *Ömer Seyfettin Bütün Nesirleri*, Ankara: TDK Yay.
- Şimşek, Tacettin (2020). “Mektuplarındaki Ömer Seyfettin”, *Sonsuza Uzanan Ses: Ömer Seyfettin*, Haz. Hülya Argunşah, Abdullah Şengül, Murat Gür, İstanbul: Dergâh Yay.
- Tuncer, Hüseyin (2002). *Türk Yurdu Bibliyografyası*, Ankara: Türk Yurdu Yay.

